

ДИСКУСИЈА

О ДРУШИЋКОЈ РЕЗОЛУЦИЈИ У ИНТЕРПРЕТАЦИЈИ БЛАЖА С. ЈАНКОВИЋА

У Историјским записима 2-3 1987. године објављен је чланак Блажа С. Јанковића, генералпуковника у пензији, под насловом — Друшићка резолуција.

У свом напису аутор прво објашњава који су га разлози подстакли да пише о настанку и посљедицама Друшићке резолуције. Међу осталим, подстакло га је, како каже, и моје излагање на научном скупу у Цетињу, новембра 1984. године, на тему — Елементи националног и класног у народноослободилачком покрету цетињског краја 1941—1942. године.

Излагање о самој теми почиње једним наводом који мени приписује а у његовој презентацији гласи: „поп Петар Вујовић се као непријатељ притајио све док није откривена Друшићка резолуција чији је поп организатор, писац и потписник, на бази чега је донијета одлука да се ликвидира”.

У одговору на третирање овога случаја у напису Блажа С. Јанковића, морам прво поћи од тога на који начин он користи моје наводе у жељи да оспори оно што је у мом реферату на научном скупу о овој ствари речено, у контексту ширег разматрања политичких збивања у наведеном времену.

Прије свега, формулација коју ми аутор приписује није садржана у мојем тексту о томе. Није ово мој начин размишљања и изражавања. Сем тога, смисао мојих ријечи се суштински разликује од ових које су наведене у горњем цитату. У дијелу текста који се односи на случај Петра Вујовића дате су двије констатације, које ћу, јасноће ради, дословно навести.

„Први пут је Петар Вујовић иступио на конференцији у Добрској Жупи после Пљеваљске битке. Јасно је и недвосмислено испољио свој став према народноослободилачком покрету. Када му је том приликом одговорено повукао се”.

У дијелу текста који се односи на доношење Друшићке резолуције речено је:

„... у току испитивања случаја Петра Вујовића, непобитно је утврђено да је он са још двојицом својих истомишљеника саставио познату Друшићку резолуцију од 11. августа 1941. год. (грешка у препису, треба 10. августа 1941. године Д. М.), којом се моле италијанске власти да интернирају породице, пале куће и пљачкају имовину партизана”.*

Из наведеног текста лако је извести два закључка. Први, да ја никога нијесам именовала, јер ми то није ни била намјера. Но, у вези са овим случајем појавила су се нека произвољна и нетачна па и потпуно неприхватљива тумачења и коментари. Сматрала сам да је прилика да на компетентном мјесту изнесем оно што ми је као партијском руководиоцу о томе било познато. Ово из више разлога који су у поменутом реферату означени.

Други је закључак такође очигледан, да ми аутор приписује тврдњу која у том наводу у мојем тексту не постоји. Он је на недозвољен начин направио једну конструкцију која одговара његовим замислима за вођење расправе о овом случају и ту своју конструкцију презентирао јавности као моју тврдњу коју жели да оспори са научним обиљежјима и претензијама.

Својевремено је Блажо С. Јанковић на тражење удове осуђеног Петра Вујовића пред државним органом дао изјаву да јој се призна право на пензију по основу њеног супруга, тврдећи да је њен супруг од партизанских власти неправедно осуђен. У својој изјави овај случај је представио потпуно супротно од онога што је од стране овлашћених органа својевремено установљено.

Сагласно његовој изјави дали су изјаве још неки учесници покрета са тог терена. Међутим, учесници покрета који су ближе упознати са овим случајем реаговали су и дали изјаве да се не може тражиоцу признати право на пензију јер је кривица осуђеног Петра Вујовића утврђена од компетентних органа на основу чињеница утврђених у спроведеном поступку те да се таква одлука не може ревидирати на начин како то чини Блажо С. Јанковић и други који су се повели његовим примјером. Његов поступак је оцијењен као покушај ревидирања судских одлука из времена НОР-а и рехабилитације личности које су дошле под удар партизанских власти због сарадње са окупатором.

Захтјев тражиоца за признавање права на пензију је одбијен. Служба је изјаву Блажа С. Јанковића оцијенила субјективном па је као такву није прихватила с обзиром да постоје непобитни званични докази, који говоре супротно о раду и дјеловању осуђеног Петра Вујовића.

* Зборник радова са научног скупа „Револуционарни покрет у срезу цетињском 1918 — 1945” — Титоград 1988.

Тако, пошто није прошао на овом, да тако кажем, споредном правцу, прешао је на главни правац удара, наоружан и неким доказима.

У овом напису, а нарочито у једној широј верзији коју је предао Одбору за монографију „Револуционарни покрет у срезу цетињском 1918—1945”, а коју није повукао, у оквиру наслова који је свом напису дао, аутор иде линијом дискредитовања руководећих људи тога краја, носилаца политичке линије и акције у то вријеме, улогу партијског и војног руководства, директива и одлука виших партијских и војних руководстава. Једном ријечи, оспорава цјелокупну политику која је у то вријеме вођена. Не преза ни од грубих ријечи и квалификација и инсинуација према појединим личностима. Иако су у овом напису (у којој верзији) ти дјелови текста изостављени или ублажени, вјероватно интервенцијом редактора, позиција, и тенденција аутора је сачувана и очигледна.

Моје излагање на научном скупу о датом случају, користи да и мене апострофира и моју улогу у покрету подвргне својим мјерилима, по већ опробаним методама. Уводи и мене у свој сценарио и на посредан начин доводи у везу са одлуком коју сматра неправилном и неправедном. Потрудио се да обезбиједи изјаву Мићана Петричевића да му у томе послужи. У тексту који стоји као изјава Мићана Петричевића, поред тога што се солидарише са ставом Блажа Јанковића да је Петар Вујовић невино осуђен, Мићан Петричевић наводи и неке појединости које је требало да потврде тезу аутора овога написа да је Петар Вујовић неправедно осуђен. Јасноће ради, морам дословно навести релевантне дјелове из изјаве Мићана Петричевића од 6. августа 1985. године, дате Бранку Кркељићу, којој аутор придаје посебни значај. Ево тога текста:

— „Тог дана када је поп ухапшен био сам на терену и враћајући се у Штаб батаљона, 'Царев Лаз', чији сам био политички комесар, затекао сам у штабу Мила Јовићевића, Милутина Пејановића и Даницу Мариновић у близини којих је био и поп Петар Вујовић. Обрадовао сам се кад сам га видио и пошао сам к њему раширених руку да се пријатељски поздравимо. 'Не к њему — узвикнуо је Мило Јовићевић —, поп је издајник!' Лећнуо сам изненађен, какав поп издајник. Затим је Јовићевић казao: 'Он је творац Друшићке резолуције' и наставио је саслушање, диктирајући текст који је на машини куцала Даница Мариновић. Даљи исход је познат. Поп је ликовидиран, наводно због Друшићке резолуције као њен организатор, писац и потписник. Њен текст никада нијесам видио. Мило и Даница су га 'крили, као што оно народ каже 'змија ноге'.

Послије рата срио сам се са Милом Јовићевићем. При том сусрету било је ријечи и о попу Петру Вујовићу. Ја сам Милу испричао моју сарадњу са попом како у предратном периоду као

активним опозиционером на линији КПЈ, тако и у НОР-у у ком је извршавао све задатке, информишући ме и о кретању Јована Белова*, спреман да нам помогне у његовом хватању, што смо касније урадили. На крају моје позитивне оцјене о попу, Јовићевић ми је забринуто рекао: „Тек сада видим да смо убили невиног човјека!...”

Ову изјаву одбацујем као исконструисану, нетачну и неподобну да ма што докаже у овом случају.

Прије свега, нема никаквог основа да се прихвати као аутентична и потписана изјава Мићана Петричевића. Имајући у виду како је аутор поступио у вези са навођењем моје тврдње могуће је да је и изјаву Мићана Петричевића дао у својој интерпретацији. Сем тога, мислим да Мићан Петричевић није уопште могао такву изјаву дати. Ипак, морам конкретно одговорити на тврдње које су дате под наводницима и служе аутору као доказ за његову тврдњу да је осуда Петра Вујовића погрешна.

Тврдња Мићана Петричевића да је био изненађен обавјештењем да је осуђени Петар Вујовић противник народноослободилачког покрета и да му о томе ништа није било познато не стоји баш на чврстим основама. Делује то чудно и потпуно је неуверљиво да он као политички комесар батаљона, члан партијске ћелије у штабу батаљона, један од најстаријих и најутицајнијих политичких радника на том терену тврди да није био упознат са овим, може се рећи изузетним случајем. Морам да кажем, да се у политичком животу овога краја није ништа дешавало без учешћа партијског и војног руководства којима је припадао, што је сасвим природно и разумљиво. Таква је била партијска и политичка пракса.

Његова тврдња да текст Друшићке резолуције никад није видио, јер да смо је Мило Јовићевић и ја тако добро крили, не само да је нетачна него је и апсурдна. Но, чак и да се узме да је тачно ово што тврди Мићан Петричевић, нема никакве логике да ми од њега кријемо резолуцију. Напротив логичније би било да смо му је показали као очит доказ о кривици Петра Вујовића, у коју Мићан наводно није био убијеђен. Уосталом, како је он овако на први поглед схватио да је то резолуција? Даље, с обзиром на односе који су тада владали у нашим редовима, политичку позицију и реноме који је Мићан уживао као и веома добре другарске односе и, може се рећи, право пријатељство између њега и нас обоје, било би нормално да се он заинтересује за случај његовог тако доброг пријатеља и интервенише у његову корист ако је сматрао да овај не може бити третиран као издајник. Међутим, о томе нема ни ријечи нити објашњења због чега то није учинио. А зна се да је био слободан у испољавању свога мишљења, био отворен и бритак на ријечима, да је у разним ситуацијама тако и поступао, по потреби одлазио у

* Озлоглашени сарадник окупатора.

Штаб одреда да приговара или тражи објашњења, и сл. Збиља, он није имао никаквог разлога да се и у овом случају не огласи и поступи како му је комунистичка свијест и обавеза налагала.

Иако је ова изјава у многочему нелогична, а дијелом и исконструисана, тенденција је ипак јасна. Треба се у ово садашње вријеме оградити од тако непопуларних чињења и приписати их другима, и преставити да су они о томе одлучивали мимо политичких и војних чинилаца на терену. Међутим, оно вријеме је изискивало и оваква чињења и не можемо се од њих ограђивати. У конкретном случају то је најлакше приписати Милу Јовићевићу, замјенику команданта Ловћенског НОП одреда и Даници Мариновић, организационом секретару Окружног комитета КПЈ, који су повремено долазили у обилазак војних јединица и партијских организација.

По овлашћењу и наређењу Штаба Ловћенског НОП одреда Мило Јовићевић је испитивао случај осуђеног Петра Вујовића, на основу чињеница које су га третирали као противника народноослободилачког покрета и једнога од твораца Друшићке резолуције, чије је откривање изазвало огорчење бораца и народа. О резултату испитивања и оцјени овога случаја извијестио је Штаб Ловћенског НОП одреда. У писму од 12—II—1942. године он каже:

„послаћемо резолуцију петоколонаша од 10. 8. 41. из Друшића. Она је достојна да буде објављена у „Саопштењу“. Два њена иницијатора стријељаћемо, док се главни налази у Цетињу (Марко Краљевић). Остале ухапшене (четири) пустио сам као заведене и криве једино за кукавичлук.”*

С обзиром на све околности овога случаја, овај поступак није могао да се спроведе без знања или учешћа Мићана Петричевића било у поступку испитивања или суђења. Ово тим прије што је у саставу Војног суда штаба батаљона био и замјеник команданта батаљона Милутин Пејановић, што иначе није спорно, који је тада био и секретар партијске ћелије у штабу батаљона.

О некој мојој улози у овом случају не бих могла ништа одређено да кажем. Могла сам се тада, као и у другим приликама наћи на том терену, јер сам повремено као партијски руководиолац долазила на овај као и на друге терене у обилазак партијских организација. Приликом тих обилазака била сам, разумљиво у току збивања и учествовала у разговорима о текућим питањима и по потреби у одлучивању и одређивању задатака. Да ли сам се тамо нашла у вријеме овог догађаја, како се у овој изјави наводи, не вјерујем, у оваквој улози поготово. Но и да јесам не налазим за потребно да се ограђујем од овог или било којег другог случаја и да себи стварам неки алиби.

* Архива ЦК КП Црне Горе

Као партијски руководилац поступала сам према томе како је кад ситуација налагала, са убјеђењем и пуном одговорношћу.

Налазим, да је потпуно исконструисана и тврдња да је Мило Јовићевић у разговору с њим промијенио мишљење и рекао му, да је Петар Вујовић невино осуђен, иако су његове ријечи стављене под наводнике.

Поред тога што је изјава у том дијелу временски неодређена и неувјерљива, налазим да је неукусно сада када Мило Јовићевић није међу живима, на овакав начин атаковати на његову личност. Ово утолико прије што је он у својој изјави код државног органа у вези са управним спором, јасно, одређено и аргументовано објаснио околности овога случаја и на недвосмислен начин изразио свој став и мишљење о одговорности и осуди Петра Вујовића.

Колико је ова изјава, као кључни аргуменат за тезу Блажа С. Јанковића, исконструисана и непоуздана говори и тврдња о држању осуђеног Петра Вујовића према покрету. Поред осталих хвалоспјева Мићан наводи и ово:

„... тако и у НОР-у у ком је извршавао све задатке информишући ме и о кретању Јована Белова, спреман да нам помогне у његовом хватању, *што смо касније и урадил!*”... (Д. М.).

Познато је да Јован Белов није био ухваћен — он је тек средином 1943. године убијен од стране позадинских радника из Цеклина, Љуботиња и Конака, на мјесту званом Грло Дубац између Љуботиња и Прекорнице.

Мислио тако или не мислио Мићан Петричевић свеједно морам рећи да се не може из данашње перспективе овако мудровати и китити хуманост и демократичност. Посебно то не личи на Мићана Петричевића, који је иначе био познат по жустрини и радикализму. Дужни смо да ствари посматрамо и цијенимо у сплету околности тадашњег револуционарног времена.

Толико о овом доказу којему аутор овога написа придаје посебну доказну моћ.

А сад конкретно о самој резолуцији која је предмет обраде.

Настојања Блаже С. Јанковића иду смјером доказивања да осуђени Петар Вујовић није писац ни потписник Друшићке резолуције па да не може ни бити одговоран за њено доношење. Он читав случај посматра уско и формалистички и настоји да оспори нешто што осуђеном Петру Вујовићу није ни стављено на терет и што није ни битно у самој ствари, а заобилази суштину.

Узето је за утврђено да је осуђени Петар Вујовић заједно са још двојицом својих истомишљеника *саставио* (Д. М.) Друшићку резолуцију од 10. августа 1941. године. Таква констатација стоји и у мом реферату на научном скупу. Нигде не тврдим

да је он резолуцију написао и потписао (из ње се и види да је није потписао), па то није потребно оспоравати и доказивати супротно — Њему је стављено на терет да је један од твораца ове резолуције, како је то својевремено у спроведеном поступку утврђено. Чињенице говоре, да је Петар Вујовић у означено вријеме дошао у Друшиће у друштву Марка Краљевића и Јована В. Газиводе, са написаном резолуцијом која је прочитана на скупу сељана и од њих тражено да је потпишу. Сем тога, потписници резолуције који су у вези с тим испитани, указали су на осуђеног Петра Вујовића као једног од твораца резолуције. То је потврдио и он сам приликом испитивања. Када је резолуција пронађена о томе је обавијештена партијска организација, што је природно и логично, тако се онда радило. Према томе, без утицаја је то ко је написао текст резолуције — Марко Краљевић или Петар Вујовић. Налаз вјештака, прибављен на захтјев приватног лица (Бранка Кркељића, брата удове Петра Вујовића), да рукопис осуђеног Петра Вујовића није идентичан са рукописом текста из резолуције, а да је рукопис Марка Краљевића идентичан са рукописом из текста резолуције, понуђен као доказ, без утицаја је чак иако би се узело да је правоваљан. (Овакви докази се могу прибављати и користити само у поступку предвиђеном у закону).

Резоновања аутора о резолуцији и њеном домету иду линијом одбране њених твораца. Инсистира на неким формалним моментима и пренебрегава суштину и стварни домет овог чудовишног чина. Његова тврдња да Друшићка резолуција „никада није ступила у правно дејство нити је пошла даље од школског дневника друшићке основне школе и Окружног комитета КПЈ Цетиње”, најблаже речено је несхватљива, јер о каквом се правном дејству оваквог акта може говорити под окупаторском влашћу. Сем тога, резолуција није уопште достављена Окружном комитету КПЈ па се тамо није могла ни задржати. Резолуција је достављена Штабу Ловћенског одреда као надлежном за овај случај. Али, њему је потребно да своје убојне стријеле и овим поводом усмјери у правцу партијског руководства и да доведе у вези са догађајем о којему је овдје ријеч.

За своју тврдњу да резолуција није отишла даље од дневника друшићке основне школе нема баш никаквог ослонаца. Но, ово је само формална страна питања. Треба да видимо како ствари стоје суштински, политички.

Прије свега, резолуција је сачињена за потребе и интересе окупаторске власти у борби против народноослободилачког покрета. Логично је онда закључити да је и донешена у договору са окупаторским властима. У датој ситуацији политичко дејство овога издајничког чина у односу на припаднике и присталице народноослободилачког покрета је вишеструко и веома тешко. На одржаном скупу, организатори су путем притиска и при-

јетњи постигли да се сељани највећим дијелом изјасне против народнослободилачког покрета и да то својим потписом на резолуцији и потврде. Створено је расположење против народнослободилачког покрета и његових припадника. На скупу је постављен захтјев да се борци под оружјем предају у року од три дана. У противном предузеће се мјере према њиховим породицама. Истога дана ово је сопштено породицама уз њихов потпис у присуству свједока. Потписе су ставили: Васо П. Краљевић, Душан С. Јанковић, Милица Т. Лопичић и Марија М. Лопичић, што се види из самога текста резолуције. Но, пошто се борци нијесу одазвали том захтјеву и предали окупатору пријетња је и спроведена. Услиједиле су драстичне мјере према породицама бораца и других припадника народнослободилачког покрета. Организоване су хајке и потјере за хватање бораца и њихову предају окупаторским властима, организоване сеоске страже за спречавање кретања бораца на њиховој територији, тако да им је угрожен опстанак и боравак на том терену у то вријеме потпуно онемогућен. Окупаторске власти су тако, уз помоћ домаћих сарадника, оствариле своје замисли и предузеле све оне мјере које су у резолуцији назначене — интерниране су породице, запаљене куће које у првом налету казнене експедиције нијесу биле запаљене и опљачкана сва имовина бораца и других припадника покрета. То су у најкраћем стварне последице овога документа, који је, као што се види, ступио у стварно дејство. Био је то тежак политички чин и жесток ударац народнослободилачком покрету у вријеме када су се борци и други родољуби морали борити за голи опстанак пред навалом окупаторске војне силе и домаће издаје. Тако га, по моме, треба схватити и квалификовати. На овом оскудном црногорском слободарском простору издаја је увијек жигосна и од народа презрена и одбацивана.

Пракса је била да се о разним политичким и војним питањима расправља заједно са борцима и народом. Поводом откривања Друшићке резолуције расправа је спроведена по војној линији. Када је резолуција пронађена Штаб Ловћенског одреда је наложио Штабу батаљона „Царев Лаз” да ствар испита и утврди одговорност за доношење и потписивање овога акта за рачун окупаторских власти. По наређењу Штаба батаљона конференцију је сазвао Блажо С. Јанковић, командир друге чете овог батаљона. Откривање резолуције изазвало је оштро реаговање и огорчење код бораца и народа, а такође и узнемирење код потписника резолуције, тако да је атмосфера на конференцији била доста напрегнута. У таквим условима било је, разумљиво и оштрине па и различитих мјерила у погледу одговорности потписника резолуције, да ли стоји одговорност свих или само неких од њих, што Блажо Јанковић у свом напису са јеткошћу тенденциозно означава као неко одбројавање. Уствари радило се о томе да се утврди ко је читаву ствар организовао.

Конференцију је отворио Душан Петричевић као један од представника Штаба батаљона „Царев Лаз”, објаснио разлог за сазивање конференције и прочитао резолуцију. Зна се, да је послије тога први узео ријеч Блажо С. Јанковић. Он се залагао за то да се не узимају на одговорност потписници резолуције и да сву одговорност треба да носе организатори скупа и творци резолуције од 10. августа 1941. године и то: Марко Краљевић, учитељ, Јован В. Газивода, кмет села и Петар Вујовић, свештеник. Аутор и сам потврђује да је иступио на конференцији, стао у одбрану потписника резолуције и означио организаторе скупа и творце резолуције, с тим што сад искључује судјеловање и одговорност осуђеног Петра Вујовића, а и истина стидљива, и Јована В. Газиводе. Каже да је за његову осуду сазнао касније, да је био против такве одлуке и онда као што је и сада. Очекивати је да ће остали преживљели учесници овога скупа рећи нешто више о току ове конференције. Но, ако је аутор овај случај посматрао и цијенио као што сад приказује, намеће се питање зашто није интервенисао и утицао на доношење одлуке, када се зна да је био у могућности и позицији да тако поступи као што је учинио у разним другим приликама, правио приговоре и противио се појединим директивама и одлукама партијских и војних руководства, и не увијек оправдано. Ако нико није означио осуђеног Петра Вујовића као једног од учесника у доношењу предметне резолуције, како аутор тврди, нема никаквог логичког објашњења због чега би поступак против њега био покренут и завршен овако тешком осудом. Не би приличило Блажу Јанковићу, са реномеом који има, да се нађе на истим позицијама посебно заинтересованих појединаца који желе да наметну своје објашњење, да се ради о самовољном поступку појединаца и из неких личних мотива.

У дијелу мог реферата о овоме случају, указала сам на два момента који су упућивали на то да је осуђен Петар Вујовић уствари био противник народноослободилачког покрета, на супрот овој великој похвали коју о њему изричу Блажо С. Јанковић и они на које се позива. О његовом држању се расправљало али нијесу предузимане никакве мјере, сем што су политички радници упозорени да провјере обавјештења о његовом држању. Иначе, према противницима народноослободилачког покрета, за које није било знакова да су у контакту и сарадњи са окупатором, у принципу, нијесу предузимане мјере, што сам у поменутом реферату шире интерпретирала. Поступак према осуђеном Петру Вујовићу је покренут тек онда када је пронађена друшићка резолуција и он доведен у везу са њеним доношењем. О томе је морала бити упозната партијска организација и о томе расправљати с обзиром на тадашњу партијску праксу и односе.

Своје залагање да се потписници резолуције не узимају на одговорност аутор објашњава на чудан начин. На једном мјесту у вези са потписивањем резолуције каже: „Друшићку резолуцију је потписала већина сељана зато што су им чланови КПЈ из Друшића то сугерирали... „Не каже конкретно ко им је од чланова КПЈ дао такву сугестију. С тим у вези, могу да кажем, да такву сугестију нијесу могли дати чланови КПЈ ни у једној партијској организацији. То је могао само неки од њих и то на своју руку. Просто је непојмљиво да може на овакав начин оправдавати капитулантско држање, да не кажем тежу ријеч, потписника резолуције и један такав чин уперен против народнослободилачког покрета у вријеме када је окупаторска сила огњем и мачем успоставила свој поредак на овом простору и широм Црне Горе.

Суштински гледано, у случају осуђеног Петра Вујовића стекле су се такве околности, утврђене и цијењене, истина у ратним условима, али у регуларном поступку, које су упућивале на његову тешку одговорност пред народом у једном критичном тренутку. Све ријечи хвале које изриче Блажо С. Јанковић у прилог његове личности не мијењају много на ствари. Било је то вријеме када су се противници прилагођавали политичкој клими и одређивали зависно од односа политичких снага у одређеним моментима или потпуно мијењали своје политичко одређење и на таквој основи се повезивали.

Право је Блажа С. Јанковића да има своје мишљење о овом случају као и о сваком другом, усталом. Али, ако он овако једнострано, субјективно посматрање и тумачење околности и поступака, засновано на конструкцијама, произвољним и неаргументованим тврдњама, нуди као једину истину, то је већ друга ствар.

Све је у вези са овим случајем нетачно, несигурно, каже он у својим закључцима о овој ствари.

Нетачно је, каже, утврђено да је Друшићка резолуција поднијета на одобрење окупаторској команди у Ријечи Црнојевића, па према томе, она није имала никаквих правних последица по народнослободилачки покрет. По њему, тешке последице за овај крај нијесу наступиле због резолуције него због погрешне политике и поступака чланова КПЈ.

Није, каже, истинита квалификација о личности осуђеног Петра Вујовића и његовом односу према народнослободилачком покрету.

Међутим, ова квалификација није дата без неког основа. Засигурно је дата на основу запажања и оцјена од стране одговорних људи на терену гдје се кретао и живио, каква је била пракса. Садржана је у извјештају о укупном стању који је достављен Штабу Ловћенског одреда од стране замјеника команданта Одред са његовим потписом, јасно и одређено са пуном

одговорношћу. У истом извјештају дата је таква квалификација и за Јована В. Газиводу, тадашњег кмета села, такође једног од твораца Друшићке резолуције.

По наводу аутора, несигурна је квалификација погибије Ђура С. Костића, сељака из Друшића, као што је несигуран и извјештај о томе Мјесног комитета КПЈ Цетиње Покрајинском комитету КПЈ од октобра 1941. године. Међутим, не даје ближе ознаке гдје је забиљежена квалификација о којој је ријеч нити за извјештај који оспорава. У објављеним документима таквих података нема па се ова иначе нејасна и двосмислена тврдња не може ни провјерити ни коментарисати. А он сам на стр. 16. свога написа каже, да је Ђуро С. Костић несрећним случајем, у септембру 1941. године, од стране герилаца погинуо, али не објашњава како. Нејасно је онда због чега његову погибију доводи у вези са случајем осуђеног Петра Вујовића.

У интересу историјске истине, у принципу, документа и извјештаје, треба посматрати и цијенити са потребном критичношћу. Али, морам нагласити, да су се документи и извјештаји састављали на основу запажања и оцјена чланова руководства и инструктора приликом обилазака партијских организација и војних јединица, уз пуно учешће одговорних људи на дотичном терену. Зато се не могу таква свједочења тек тако голом или произвољном тврдњом појединаца, доводити у питање.

Ово што нуди Блажо С. Јанковић у свом напису тешко да може нешто измијенити у односу на конкретан случај. Но, то је у крајњој линији ствар оцјене одговарајућих политичких органа и државних институција.

Међутим, аутор се није ограничио само на то да ревидира једну правоваљану одлуку из времена НОР-а. Отишао је много даље и, у оквиру написа о Друшићкој резолуцији, доводи у питање укупну политику која је тада вођена на територији Ријечке општине и шире. За преживјеле борце то није ништа ново. Одавно је он са својим ставовима у раскораку са људима који су били носиоци и реализатори те политике. Али, кад је он са својим поставкама о многим значајним питањима и догађајима изашао пред научну и осталу јавност, потребно је још по нешто рећи, колико је то у оквиру једног оваквог чланка могуће.

Своје виђење покрета и опаске у односу на његове актере дао је у једној широј верзији коју је предао Одбору за монографију „Револуционарни покрет у срезу цетињском 1918—1945.” као свој прилог о историјату револуционарног покрета у Ријечкој општини. Основна линија и садржина и у широј и у скраћеној верзији, коју овдје разматрамо, потпуно је истовјетна. Са овим материјалом су тада упознати актери догађаја са терена Ријечке општине: Павле Лопичић, Илија Ф. Костић, Андрија Ш. Пејовић, Душан Т. Лопичић. Материјал сам и ја прочитала као тадашњи

организациони секретар Окружног комитета КПЈ Цетиње, а сада преседник Одбора за монографију. Критичке примједбе у писменој форми, заједно са прилогом Блажа Јанковића, увршћене су као архивска грађа коју прибира и чува Одбор за монографију. Ипак, потребно је и овдје учинити неке напомене.

Из неких својих разлога Блажо С. Јанковић настоји да докаже, да је све што се овдје радило било погрешно. Прва брига му је да дискредитује људе који су носили терет револуционарне борбе у дугом временском периоду — у времену између два рата и у току НОР-а, а тиме и партијску организацију у цјелини. Када се зна да су они прихватили, тумачили и спроводили политичку линију коју су одређивала и градила виша руководства, закључак се намеће сам по себи. При томе, на свој начин тумачи држање и поступање људи од првих устаначких дана у појединим кризним ситуацијама, и својим квалификацијама доводи у питање њихове људске и политичке квалитете.

С том намјером констатује и писмо другова из Рваша Бају Секулићу, секретару Окружног комитета КПЈ Цетиња, како каже, без коментара. Наизглед објективно а, уствари, смишљено. Требало му је да апострофира чланове ове партијске организације, посебно потписника овог писма. Међутим, овом писму је потребан коментар, јер је оно и до сада у историографији коришћено, али не баш на најбољи начин.

Познато је колико је била тешка ситуација послије првих великих побједа јулских дана 1941. године и јењавања устанка на овом простору. Герилски одреди из Рваша и Друшића први су били на удару јаким окупаторских снага које су несметано наишле из правца Подгорице. Послије првих жестоких борби, под притиском далеко јачих војних снага, морали су се повући са првих борбених линија на комуникацији Подгорица-Ријека Црнојевића—Цетиње. То повлачење је утицало на осипање једног дијела борачког састава. Остало је у одредима оно чврсто борбено језгро. Они који су остали у одредима повукли су се на сусједне терене по групама, према могућностима, и тако изгубили међусобне везе. Изненађени наглим обртом на борбеним положајима и збуњени нерасположењем народа, који је тешко искусио прве жестоке ударце непријатеља, прешли су у илегалност да би избјегли уништење. За неко вријеме, су одсјечени од народа и од руководства. У неизвјесности у погледу даљег тока догађаја настоје да успоставе везу са руководством и нађу излаз. И овдје као и у другим крајевима борци су силом прилика били изоловани од народа на свом терену гдје им је опстанак готово био онемогућен. Зато су се морали склањати тамо гдје су могли, како тако, опстати. И сам аутор се једно вријеме склонио код породичних пријатеља изван свога села, да га његови сељани не би изручили Италијанима.

О насталој ситуацији последије непријатељске офанзиве и жењавања устанка расправљало се у читавој партијској организацији; дате су оцјене и изведени одговарајући закључци и поуке и предузете мјере за сређивање партијских и борачких редова. Било је ту несналажења, слабости и грешака. О њима се веома строго судило. Тако је морало. То вријеме и далекосежни задаци захтијевали су од људи и немогуће. Али, било је и разумијевања, тек су се стицала прва борбена искуства. Важно је било помоћи људима и сачувати драгоцјени људски потенцијал са којим је партијска организација цетињског краја у цјелини, на овом терену посебно, располагала. Партијска критика била је конструктивна и поучна. У тако суровим условима људи су веома брзо сазријевали политички и војнички.

Кад је Блажо С. Јанковић већ одлучио да у садашње вријеме проналази и приписује људима слабости и грешке из тог давног времена, био је дужан да има у виду ово што је напријед речено и да њихово држање посматра и цијени у склопу свих околности у којима су се налазили, објективно и принципијелно, како се то у овој нашој Партији и радило. Начин на који томе прилази у овом напису није у духу партијских принципа и другарских односа који су се у партијским и партизанским редовима брижљиво његовали. Нијесу то били борци који су моментално, захваћени борбеним расположењем, ступили у оружану борбу против окупатора, већ комунисти и борци прекаљени у многим окршајима са народним режимима, организатори првих оружаних акција, ријешени на борбу до краја.

Што се тиче партијске организације у Друшићима, не само да јој одриче сваку водећу улогу него је чини одговорном, како је већ речено, и за доношење Друшићке резолуције и за све недаће које су за тај крај настале последије оружаних акција против окупатора. Чини је одговорном и за осипање партизанске чете у првој половини 1942. године, мада би та ситуација, као и читав ток народноослободилачке борбе до тада, захтијевала од једног војног руководиоца потпунију и дубљу анализу политичких, војних и других чинилаца који су били од утицаја, и да у том склопу цијени евентуалне слабости и погрешке у вођењу укупне политике и поступања ове партијске организације посебно.

У великом заносу да што црњим тоновима обоји ову партијску организацију, њеног секретара посебно, када набраја колико је бораца из Друшића одступило у саставу партизанских јединица половином 1942. године, игнорише чињеницу, да је секретар ове партијске организације Душан Т. Лопичић, такође одступио и касније, по одлуци партијског руководства из јединице упућен на терен са задатком да организује политички рад на територији коју су морале напустити партизанске јединице, да је овај прекаљени комуниста у међуратном периоду и борац од првих оружаних ак-

ција против окупатора, успио да се, у неописиво тешким условима терора и прогона, одржи и испуни партијску обавезу и касније настави борбу у партизанским јединицама.

При свему томе, Блажо С. Јанковић хоће да увјери јавност да је једино он о свему правилно мислио и просуђивао и да је морао штитити народ од Италијана и од партизана.

Други правац његових критичких захвата је усмјерен према Окружном комитету КПЈ Цетиње. Посебно се труди и наглашава да је Окружни комитет одлучивао у ствари осуђеног Петра Вујовића.

Историјске истине ради, морам нагласити да су односи између Штаба Ловћенског одреда и Окружног комитета КПЈ тада били јасно дефинисани у погледу надлежности по политичкој и војној линији. Према томе, одлуке војног карактера доносио је Штаб Ловћенског НОП одреда, а не Окружни комитет КПЈ. Разумије се, Окружни комитет је био у току свих збивања, заузимао политичке ставове и на примјеран начин утицао и на доношење одређених одлука.

Улогу Штаба Ловћенског НОП одреда аутор упорно занемарује, игнорише и своди је на једну личност, на замјеника команданта Одреда Мила Јовићевића. Према њему управља најжешће нападе, њему приписује све оно што сматра негативним у Ријечкој општини, посебно у случају осуђеног Петра Вујовића.

У Штабу Ловћенског НОП одреда радило се и одлучивало углавном колективно, у смислу одлука и наређења Главног штаба за Црну Гору и Боку и у духу линије народноослободилачког покрета. Односи су били такви да је постојала пуна сагласност. Почетком 1942. године, када је извршена реконструкција Штаба одреда, Мило Јовићевић је постављен за замјеника команданта. Као зрио и искусан политички радник, у покрету још од првих студенских демонстрација на Београдском универзитету против диктатуре, 1932. и 1933. године, оправдао је очекивања и у раду по војној линији. Дужна сам да кажем, то је и познато, да је он у својству замјеника команданта Штаба Ловћенског НОП одреда, доносио и спроводио одлуке и наређења, одговорно, принципијелно, и револуционарно, како је оно вријеме и захтијевало, било да је Штаб одреда одлучивао у пуном саставу, било да је у одређеним ситуацијама морао поступати и одлучивати самостално. Ради таквих одлука је и постављен за замјеника команданта Штаба одреда. Зато се и његово поступање у случају осуђеног Петра Вујовића не може друкчије посматрати и цијенити.

О личности Мила Јовићевића у овом смислу својевремено се изјаснио и сам Блажо С. Јанковић, о чему постоји аутентична забиљешка, па нека размисли како му се то слаже са овим што сада у свом напису наводи.

Ипак, крајњи закључак аутора сеже даље од онога што ставља на терет друшићком партијском и војном руководству. Тако, он каже, да су се у првој половини 1942. године припадници друшићког партизанског вода и неки други сељани „пасивизирали, боље рећи препали, не од окупатора и његових слугу већ од недосљедности партијског и војног руководства Друшића и њима надређених (Д. М.) . . . да би последије ликвидације Јована В. Газиводе и попа Петра Вујовића потражили заштиту код окупатора, који их је наоружавао и сврставао у формације за борбу против партизана”.

Морао би Блажо С. Јанковић ипак размислити на чију он то стопу стаје. Објективно гледано, оваквим тврдњама се нашао на истој равни са онима који се сада оглашавају и иду линијом обезвређивања укупне политике коју је Комунистичка партија водила. Оваквим ставовима се добро уклапа и са онима који, говорећи о наводним скретањима са линије народноослободилачког покрета у борби против сарадника окупатора, на територији Ловћенског НОП одреда, поред осталог кажу и ово:

„. . . да се у насталој еуфорији тражења непријатеља народноослободилачке борбе и револуције и ликвидација које су из тог произилазиле, десило да је под удар ликвидације дошао не мали број обичних људи: сељака, жена и других, разних доба старости, од 20 па чак до 80 и више година. Многи од њих, уколико нијесу извршили акт издаје, као класни и политички непријатељи нијесу били нарочито урачунљиви или су били готово неурачунљиви . . . да су појединачне ликвидације тзв. шпијуна и петоколонаша, у једном тренутку постао готово доминантан задатак партијског и војног руководства и народноослободилачког покрета уопште”,* и сл.

Овакве оцјене, што се овога терена тиче не прихватамо јер су у оштрој супротности са стварним стањем. Своје мишљење о томе сам изложила и образложила у поменутом раду на научном скупу и код тога остајем у потпуности.

Сваки објективни посматрач се лако може увјерити да овдје нико није кажњен а поготово погубљен а да није био далеко отишао у служењу окупатору. Потврду за то ће наћи и документима односно извјештајима са терена, у којима је записано ко је и како кажњен и због чега. Критеријуми су били јасни и одређени, а борачки и руководећи састав способан да их доследно примијени. Никада то није био доминантан задатак партијског и војног руководства и народноослободилачког покрета уопште. По истим критеријумима се поступало и одлучивало и у случају осуђеног Петра Вујовића.

Озбиљан истраживач не би требало да превиди и пренебрегне једну особитост у вођењу поступка и казнене политике. Наиме, поред изрицања опомена, упозорења и одређивања кућног

притвора, у одређеним случајевима је изречена и смртна казна условно (Д. М.), с тим да се смртна казна неће извршити ако осуђени прилагоди своје понашање захтјевима и интересима народа који се бори за своју слободу. Иначе у судској пракси се никад не изриче смртна казна условно. То најбоље говори о разборитости, ширини и еластичности оних који су спроводили линију народноослободилачког покрета у борби против издајничких елемената. Издају је требало жигосати и примјерно казнити и, кад се стекну такве околности, омогућити учиниоцу да свој став измијени.

Иако је наведена оцјена Блажа С. Јанковића о партијским и војним руководствома, најблаже речено, субјективна и неодговорна, ради јавности којој се ово нуди као историјска истина преко реномираног часописа за питања историје, а која није упозната са револуционарном историјом овога краја, треба о томе нешто рећи.

На простору Ријечке општине и шире као саборци Јована Томашевића, оснивача Комунистичке партије Црне Горе, дјеловали су и ширили социјалистичке идеје Марко Машановић, Станко Драгојевић и други прегаоци, од само оснивања Социјалистичке радничке партије (к) односно Комунистичке партије Југославије, организоване су прве партијске ћелије и комунистичка општина послје општинских избора 1919. године. Партијска организација је у свим условима успијевала да одржи континуитет револуционарног расположења и политичког дјеловања. Овдје су се преламали значајни револуционарни догађаји у међуратном времену као што је био Белведерски поход 1936. године у коме су пале и људске жртве, мобилисање добровољаца за помоћ републиканској Шпанији и други. Први борбени одреди састављени од политички свјесних и комунистички предидејених бораца отпочели су 13. јула 1941. године оружану борбу против италијанског окупатора. Овај састав је своје борбене и људске квалитете испољио у свим значајним догађајима и борбама, од борбе на Кошћелама до завршетка Другог свјетског рата и пронио славу свога краја широм Југославије.

Ријечка општина у очи Другог свјетског рата имала је око пет и по хиљада становника. Од тога је око шест стотина живјело на Ријеци Црнојевића, а остало на сеоском простору. Из ове општине је у току рата живот изгубило 8% становништва, што као борци, што као жртве фашистичког терора. Путник намјерник може видјети да је на споменику палим борцима у Ријеци Црнојевића уписано 453. имена — из Ријечке општине 425. а из села

Бокова 28. Подаци на споменицима у појединим дјеловима општине су још упечатљивији.

У овом дугом револуционарном ходу из ове претежно сеоске средине израсла је плејада бораца и руководилаца достојних следбеника прве генерације која је утемељила социјалистичке идеје и политичке позиције Комунистичке партије у овом дијелу Црне Горе. У сталним револуционарним окршајима са бившим режимима, у борби за одбрану Цеклинских риболова од насртаја режимских експонената и другим политичким акцијама истицали су се појединци, које је народ прихватио и слиједио као народне трибуне — Стево Машановић, Јанко Лопичић, Петар С. Газивода. Овдје су политички науч добили први вјесници учесници борбе против диктатуре — у демонстрацијама на Београдском универзитету 1932. и 1933. године — Мило Јовићевић, Никола Вујановић, Ђуро Стругар и многи други синови овога народа који су му остали вјерни до краја.

Овдје је настао и војнички дјеловао батаљон „Царев Лаз”, један од најбољих батаљона Ловћенског НОП одреда, са плејадом истакнутих бораца и руководилаца, батаљон који је у вријеме постојања слободне територије, одржавао блокаду саобраћајнице Подгорица—Ријека Црнојевића—Џетиње водио сталне борбе са италијанским оружаним јединицама које су упорно покушавале да ту блокаду отклоне, и многе друге значајне акције све до повлачења са ове територије у првој половини 1942. године. Велики је број носилаца Споменице 1941, војних чиновна и одликовања. Народних хероја је 9.

То је у најкраћем слика партијске и војне организације и најбоља легитимација за политичка и војна руководства која су прихватила, тумачила и спроводила линију народноослободилачког покрета. У својој ускости и пристрасности Блажо С. Јанковић губи из вида да је и он постао оно што данас у друштву представља захваљујући таквом саставу и окружењу, вођен линијом Комунистичке партије и њене политике.

По жељи Боковљана имена њихових бораца уписана су на овом споменику јер су они у ранијим ратовима формацијски припадали цетињској чети.

Да би у својој улози заштитника правде и правичности био што увјерљивији аутор свој напис завршава једним патетичним закључком и каже:

— Није чудо што се у револуцији нијесу могли расвјетљавати поједини догађаји и невине жртве, али је заиста врло чудно

По жељи Боковљана имена њихових бораца уписана су на овом споменику јер су они у ранијим ратовима формацијски припадали цетињској чети.

то што се неки актери догађаја из тог периода грчевито боре да своје поступке из рата оправдавају по сваку цијену, а оне који покушавају да то расвијетле и објективно прикажу упорно настоје не само да онемогуће него и оцрне.

Налазим, да уопште није потребно да се ова или било која друга одлука оправдана и брани уопште или по сваку цијену. Одлука о којој је овдје ријеч донесена је од овлашћених лица у регуларно вођеном поступку, на основу података и чињеница са којима је војни суд располагао, према политичким и војним мјерицима у датом моменту. О пресуди Војног суда Штаба батаљона „Царев Лаз”, писменим путем је обавјештен Штаб Ловћенског НОП одреда, који се сагласио са одлуком Војног суда Штаба батаљона. Нико, наравно није био сретан што су се ове мјере морале предузимати. Никома није стало да се ова одлука одбрани по сваку цијену. Али је овде ријеч о принципу. Принципијелно и политички гледано не може се признати право на пензију удови по основу права њеног супруга који је осуђен као народни непријатељ од стране војног суда за вријеме НОРА. Овдје, уствари Блажо С. Јанковић настоји на све начине да оправда своје учешће у управном судском поступку у овој ствари — да својим ауторитетом, са знаком свих титула и одличја и изјавом подешеном тој потреби, издејствује код управног органа право на пензију удови осуђеног Петра Вујовића, без икаквог политичког и правног основа, игноришући судску одлуку која је на снази. Зато су се с правом неки учесници догађаја успротивили таквом његовом поступку, чему он даје, како се види своје (тумачење). Нијесам била у прилици да се о томе до сада изјашњавам. Сад могу да кажем, да такав начин приватне рехабилитације по цијену компромитовања и покрета и његових носилаца, за мене је неприхватљив и политички штетан. Људски је помоћи људима да обезбиједи егзистенцију у нашем друштву. Али, не може се то чинити под цијену да се компромитује линија народноослободилачког покрета и људи који су крварили и гинули за ову земљу. Познато је из судских анала да се и у редовним приликама у судским процесима стекне такав сплет чињеница и околности на основу којих суд донесе погрешну одлуку То су тзв. судске заблуде. Могло се то догађати тим прије у оно немирно, ратно вријеме. Али, зна се пут и начин да се такве грешке отклоне и одлуке промијене. За то постоје овлашћени органи и инсти-

туције и одговарајући законски поступак, ако се појаве докази који доводе у сумњу правоваљаност раније донесене одлуке. Међутим, веома је тешко из данашње перспективе судити да ли су одлуке у вријеме НОР-а биле правилне или не. Он је као истакнута војна личност морао знати да је питање ревизије одлука из времена НОР-а и рехабилитације осуђених лица веома сложено и далекосежно политичко питање и да га треба третирати са свом озбиљношћу и одговорношћу.

И зато морамо стати у одбрану принципа, система укупних односа — дисциплине, одговорности, схватања и етике у народноослободилачком покрету уопште и на овом терену посебно, од непринципијелних и произвољних тумачења и оцјена.

Даница Мариновић-Пејовић

Београд,
25. VI 88.